109673

PROSVETNA KNJIŽNICA

Serija III. Zvezek 1.

Dr. Franc Kovačič:

Anton Martin Slomšek

Maribor 1935

Založila Prosvetna zveza v Mariboru

Tiskala Tiskarna sv. Cirila, Maribor, predstavnik A. Hrovatin

109673

109673

FZC 1044/1952

Anton Martin Slomšek.

1. Njegovo življenje.

»Mrtvi nas živeti učijo«, je bil Slomšekov izrek. Za vse, slovenski fantje, je življenje našega apostola Slomšeka polno najlepših naukov in spodbudnih zgledov. Naj vam predočim tu glavne poteze v njegovem življenju.

Narodil se je Slomšek dne 26. novembra 1800 na Slomu, nekdaj veliki kmetiji v župniji Ponikva ob južni železnici. Če se voziš z vlakom od Ponikve proti Celju, vidiš na levo med postajama Ponikva in Grobelno skupino zidanih poslopij. To je Slomšekov rojstni dom, kakor pravi napis na pročelju glavnega poslopja:

V tem domu
so se rodili
Anton Martin Slomšek
knez in škof lavantinski,
26. nov. 1800.
umrli v Mariboru
24. sept. 1862.

Anton Slomšek je bil najstarejši med osmerimi otroki Marka Slomšeka in Marije, rojene Zorko iz črešnjevske župnije. Oče je bil moder in skrben gospodar, ki je točno gledal na red v svoji hiši, mati pa je bila globoko pobožna in vesele narave, rada je pela lepe pesmi in pripovedovala mične

pripovedke. Spomin na lastna otroška leta mu je pozneje l. 1838 v pesmi »Veselja dom« izvabil besede:

Oh blažena leta nedolžnih otrok!
Vi 'mate veselje brez težkih nadlog;
Oh kako vas srčnó nazaj si želim,
Al' vi ste minula, zastonj se solzim.

Iz njegove rane mladosti so znani naslednji prav pomenljivi podatki: Kot deček je pasel živino svojega očeta krog cerkve sv. Ožbalda. Tam blizu so pasli tudi drugi pastirji, njegovi vrstniki. Mali Slomšek je stopil večkrat na stopnice, ki so od zunaj vodile v zvonik, in jim je pridigal, povedal jim je to, kar je v nedeljo slišal v cerkvi. Šole še takrat na Ponikvi ni bilo. A od l. 1811 do 1818 je bil tam za kapelana in potem za provizorja vrli in goreči duhovnik Jakob Prašnikar. Ta gospod je zbiral ukaželjne dečke v svoji revni kapelaniji, pa jih je učil čitati in pisati. V poletnem času so imeli šolo pod košatim orehom sredi vasi, kjer je ob koncu šolskega leta bila tudi javna izkušnja. Prvi med vsemi učenci je bil Slomšek. Vsak dan je pridno zahajal v cerkev, kjer je stregel pri sv. maši ter večkrat spremljal gospoda kapelana tudi k bolnikom. Sploh je kazal že takrat posebno veselje do božjih in svetih reči. Dve in pol leti je hodil v Prašnikarjevo šolo ter se vedno lepo učil in ponašal. Med tem je bila na Ponikvi sv. birma in tudi mali Slomšek je bil na vrsti, da gre k sv. birmi. Bogoljubna mati mu je rekla: »Ljubi Tonče! Botra si pa sam izberi; vendar ubogaj me in izvoli

si tistega moža, ki pri krščanskem nauku v cerkvi najboljše odgovarja.« Anton je vzel stvar resno in ob izpraševanju se je postavil na tak prostor, da je lahko pregledal vso cerkev. Po njegovem spoznanju je najboljše odgovarjal neki reven in preprost kmetič. Tega si je izbral za birmskega botra. Ko je gospod katehet spisoval birmske listke in vprašal po botru, se je prvi hip nekoliko začudil, da si je sin tako ugledne hiše izbral tako revnega botra, a po kratkem premisleku je rekel: »Tonče, prav si storil; tvoj boter je sicer ubožen, pa pobožen in dobro poučen mož.« Ko je že znal čitati, je imel posebno veselje s knjigami. Natihoma se mu je vzbudila želja, da bi šel v šole in postal duhovnik. Isto je želela tudi njegova mati. Oče pa je bil drugačnih misli. Hotel je, naj bi bil njegov prvorojenec kmet in za njim gospodar na Slomu. Kapelanu Prašnikarju se je posrečilo pregovoriti očeta, naj gre Anton v šolo. O Veliki noči 1814 je Slomšek vzel slovo od domače hiše, odpeljali so ga v Celje, kjer je stopil v tretji razred takratne mestne ljudske šole, v jeseni istega leta pa v prvi razred latinske šole ali gimnazije. Prašnikar je že takrat rekel staršem: »Verujte mi, vaš Tonče bo še enkrat velik gospod.«

Takratne gimnazije so bile nekoliko drugačne kakor dandanes. Sedaj imajo popolne gimnazije osem razredov, takrat so jih imele samo šest, štiri nižje in dva višja. V manjših mestih, kakor je bilo Celje, je bilo samo pet razredov, namreč iz tretjega razreda se je lahko prestopilo takoj v peti razred, oziroma v prvi višji razred. Tako gimnazijo

je torej opravil tudi Slomšek v Celju. Še ohranjena spričevala kažejo, da je v vseh razredih dobil odliko in se je tudi vseskozi vzorno vedel. Molitev in učenje je bilo njegovo edino veselje. Sicer pa je v dijaških letih moral tudi veliko prestati. Ko je bil v drugem razredu, mu je 1816 umrla blaga mati. Sedaj ga je oče hotel na vsak način domu imeti, da bi kot najstarejši otrok pomagal pri gospodarstvu. Zopet je gospod Prašnikar zastavil svojo besedo. Na smrtni postelji je obljubil materi, da bo skrbel za Antona. Zopet je pregovoril očeta, da je pustil Antona naprej študirati. Toda oče se je še istega leta drugič oženil in »pisana mati« je študentu Antonu odtegnila domačo podporo, povrh so prišle zaporedoma slabe letine in so tudi premožnejše hiše trpele pomanjkanje. Slomšek je v Celju večkrat stradal. Kapelan Prašnikar ga je sicer podpiral, a bil je sam siromak. Pomagal si je tedaj s poučevanjem mlajših mestnih dečkov, da si je prislužil živež in denar za knjige. Vkljub svojemu pomanjkanju je bil zelo milosrčen. Neki njegov šolski tovariš je bil še bolj reven, pa mu je Slomšek velikodušno odstopil svojo večerjo, sam pa se zadovoljil s suhim kruhom in vodo.

L. 1819 je z odličnim uspehom končal celjsko gimnazijo. Po takratnih šolskih zakonih je moral opraviti še dveletni modroslovni tečaj, kdor je hotel vstopiti v bogoslovje ali v kako drugo visoko šolo. Taki modroslovni tečaji so pa bili le po večjih mestih. Slomšek je tedaj odšel na tako šolo v Ljubljano, kjer je dobil za tovariša pozneje slav-

nega pesnika P r e š e r n a. Slomšekova srčna želja je bila, postati čim prej duhovnik. Zvedel je pa, da se v Senju, v hrvatskem Primorju, dajo modroslovne študije končati v enem letu mesto v dveh. Slomšek se tedaj napoti v Senj in tudi tam izvrstno študira. Toda ko se je vrnil v domovino in hotel stopiti v celovško bogoslovnico, so ga zavrnili, ker da v Senju končane študije ne veljajo v avstrijskih deželah. Moral je tedaj v Celovcu še končati modroslovne nauke in tako je šele v jeseni 1821 stopil v bogoslovje v Celovcu. Med tem mu je pa doma umrl še oče. Tako je ostal sirota brez očeta in matere. V bogoslovju se je še bolj poglobil v svoje študije in v molitev. Tovariši so imeli pred njim neko posebno spoštovanje in že takrat je šla med njimi govorica, da utegne bistro glavo tega vzornega bogoslovca krasiti še kdaj škofovska kapa. Ker se je odlikoval vseskozi v naukih kakor v vedenju, je bil posvečen že po končanem tretjem letu, 8. septembra 1824. Novo mašo je pel pri svojem dobrotniku v Olimju, kjer je Prašnikar med tem postal župnik. On mu je govoril tudi slavnostno pridigo za novo mašo in mu dal najlepše spričevalo o njegovih mladih letih. Rekel mu je med drugim: »Kakor si bil do zdaj zgled mladeničem, tako bodi zanaprej zgled vsem, ki bodo tvoji skrbi izročeni.« O, ko bi se moglo tako reči o vsakem slovenskem mladeniču ob nastopu v njegov stan, bodisi v duhovniški ali zakonski stan!

Ko je še Slomšek končal zadnje leto bogoslovnih študij v Celovcu, mu je takratni lavantin-

ski škof Franc Ignac Zimmermann ponudil, da ga pošlje na višje študije na Dunaj. Skromni Slomšek pa je odklonil to častno ponudbo, češ, da ga bolj veseli iti pastirovat med slovensko ljudstvo, kakor pa doktorski klobuk.

Poslali so ga tedaj za kapelana na Bizeljsko, kjer se je poprijel z vso vnemo dušnopastirskega dela. Kmalu je zaslovel kot izvrsten pridigar, ljudje so od blizu in daleč hiteli poslušat njegovih pridig, o katerih je šel glas med ljudstvom: »Gospod Anton govorijo, kakor bi rožce sadili.« Enako so ljudje oblegali njegovo spovednico. Tudi v šoli je zelo vneto deloval. Bizeljsko je vinski kraj in Slomšek je opazil, da ljudje radi pojejo, a vsebina teh pesmi je bila robata, umazana in nedostojna, napevi pa niso bili slabi. Slomšek je tedaj take pohujšljive in nedostojne pesmi skušal nadomestiti z boljšimi. Tako so nastale mnoge njegove pesmi, vesele sicer pa dostojne. Na Bizeljskem je služboval le do konca aprila 1827, potem so ga prestavili k Novi cerkvi nad Celjem, kjer je z enako vnemo deloval do jeseni 1829. Njegovo vzorno življenje in neumorno delovanje je bilo znano škofijstvu, zato so mu l. 1829 izročili, dasi še mlademu, prevažno službo duhovnega voditelja ali spirituala v celovški bogoslovnici. Kot tak je vzgajal za krško in lavantinsko škofijo bodoče duhovnike. Devet let je deloval v tej službi; radi njegovega vzornega življenja so ga že takrat bogoslovci imeli za — svetega moža. Leta 1838 je postal v jeseni nadžupnik v Vuzenici ob Dravi. Tu je postal tudi dekan in dekanijski šolski nadzor-

nik, imel je torej skrbeti za cerkev in šolo. V šestih letih svojega župnikovanja je storil nenavadno veliko: prenovil je v verskem oziru nadžupnijo in dekanijo, popravil cerkev, oskrbel nove zvonove in cerkveno opravo, spravil v red cerkveno in župnijsko gospodarstvo. Z ozirom na njegove zasluge, zlasti še na šolskem polju ga je takratni škof Franc Ksaver Kutnar poklical v stolni kapitol; postal je l. 1844 stolni kanonik in škofijski šolski nadzornik. Preselil se je sedaj k Sv. Andražu v Lavantinski dolini, a tu je ostal le do spomladi l. 1846, ko je postal opat in mestni župnik v Celju.

Še preden se je Slomšek preselil v Celje, je umrl škof Kutnar. Splošno je bilo sedaj zanimanje, kdo bo novi škof lavantinski? Oči in srca duhovnikov in vernikov so se obračala na celjskega opata Slomšeka. In res, nekaj dni po svojem prihodu v Celje dobi pismo od nadškofa solnograškega, kardinala Schwarzenberga, v katerem mu je odkril svojo namero, imenovati njega za škofa lavantinskega. Slomšek se je v svoji ponižnosti nekoliko pomišljal, prevzeti to visoko službo, ker je pa nadškof vztrajal pri svojem sklepu, se je Slomšek vdal, ker je v volji nadškofovi videl voljo božjo. Nepopisno veselje je zavladalo povsod, v lavantinski in v sosednih škofijah, ko se je zvedelo, da je bil 30. maja 1846 Slomšek imenovan za škofa lavantinskega. Sredi junija je zapustil Celje in odšel v Solnograd, kjer je bil 5. julija posvečen za škofa. Dne 19. julija je bil v stolnici pri Sv. Andražu slovesno ustoličen. Takoj na to se je lotil svojega apostolskega dela. S hudimi težavami se je

imel boriti zlasti v viharnem letu 1848, ko so se ljudem čisto zmešale glave. S svojimi modrimi in premišljenimi opomini in navodili je obvaroval ljudstvo pred usodepolnimi, nepremišljenimi izgredi.

Ob nastopu škofovske službe je bil Slomšek v najlepših moških letih, poln zdravja in moči, toda leta 1851 ga je potrla huda bolezen, ki ga je v svojih posledicah mučila do smrti. Kljub rahlemu zdravju je naslednja leta prevzel težavno nalogo, da je vizitiral benediktinske samostane po raznih avstrijskih in čeških deželah. Leta 1858 in 1859 so prišle nove težke skrbi radi selitve škofijskega sedeža od Sv. Andraža na Koroškem v Maribor. Ta preselitev je največje Slomšekovo delo, ki ga je stalo ogromnih žrtev, truda in skrbi. S to preselitvijo so bili rešeni štajerski Slovenci med Muro in Dravo ter na Dravskem polju, ker ti kraji so dotlej spadali pod trdo nemško graško škofijo.

Na angelsko nedeljo, dne 4. septembra 1859 je slovesno vzel v posest svojo novo stolnico v Mariboru. Toda le tri leta mu je bilo dano delovati v Mariboru. Nagloma se je staral, njegova bolezen se je vedno gosteje ponavljala. Meseca junija 1862 je bil še v Rimu. Ko se je vračal domov, je na Dunaju v krogu svojih prijateljev izrekel slutnjo bližnje smrti: »Bil sem v Rimu, sedaj bom pa umrl!« Meseca avgusta je hodil po birmovanju v gorati laški dekaniji v najslabšem vremenu. Parkrati ga je na potu bolezen vrgla v posteljo. Prosili so ga, naj si vendar prizanese in odloži birmovanje na ugodnejši čas. On pa je rekel: »Ni po-

trebno, da živim, potrebno pa je, da svoje dolžnosti vršim.« Sredi septembra je s svojimi duhovniki opravil duhovne vaje v Rogaški Slatini. Po končanih duhovnih vajah je šel na božjo pot na Ptujsko goro, v nedeljo 21. septembra je pa posvetil cerkvico sv. Rozalije pri Kostrivnici. Potem se je vrnil v Maribor, ne da bi tožil o kakih težavah. V torek popoldne je pa prišel v njegovo sobo eden njegovih uradnikov in našel škofa v postelji v strašnih bolečinah. Poklicani zdravnik je ugotovil, da je tu vsaka človeška pomoč zastonj. Noč je prebil v hudih bolečinah. V sredo zjutraj je zelo spodbudno prejel zakramente umirajočih. Dopoldne so bolečine nekoliko popustile, a popoldne postale še hujše. Proti večeru je zdravnik opozoril, da je smrt blizu. Dali so mu mrtvaško svečo in mu molili lavretanske litanije. Bolnik je razločno odgovarjal: »Prosi za nas!« Naenkrat je odgovor izostal. Široko je odprl oči in pogledal po navzočih, globoko zasopel in zopet zaprl oči — za večno. Slomšek je bil mrtev! Pokopali so ga v soboto 27. septembra v kapelici mestnega pokopališča mariborskega, kjer še sedaj počiva.

2. Slomšekova dela.

Če govorimo o Slomšekovih delih, mislimo na njegove mnogoštevilne spise. Zelo zgodaj se je začel Slomšek vaditi v pisateljevanju. Že leta 1817, ko je končal tretji gimnazijski razred, je začel na slovensko prestavljati neko knjigo o raznih domačih zdravilih. To je bila zanj dobra vaja, ker je

moral iskati raznih slovenskih izrazov za razne rastline in druga zdravila. Kot dijak v modroslovni šoli in kot bogoslovec je sestavljal razne prigodne pesmi, ki so se ohranile v rokopisu. Kot kapelan na Bizeljskem in pri Novi cerkvi je sestavljal, deloma po narodnih pesmih, razne popevke, iz katerih je odstranil umazane in nedostojne reči, pa jim dal boljšo vsebino. Tako je že leta 1827 zapel s šolarji za slovo pesmico, ki se začenja: »Tri rožice v našem vrtu cveto . . .« Tudi znano pesem »En hribček bom kupil . . .« je prepesnil najbrž že na Bizeljskem po stari narodni pesmi. Na Bizeljskem je začel prevajati na slovensko tudi lepo pesem o zvonu nemškega pesnika Schillerja, a končal je prevod šele pri Novi cerkvi. Pesmi je zlagal tudi pozneje kot duhovni vodja v Celovcu in še kot škof. Kot spiritual je zložil med drugim znano priljubljeno pesem »Veselja dom« z začetno kitico:

Preljubo veselje, o kje si doma . . .

Pesem je zložena po nemškem izvirniku, a v predelavi in sestavi besedila je Slomšek daleč prekosil nemškega pesnika. V svojih pesmih opeva Slomšek, kakor nekdaj sv. Frančišek Asiški, božjo naravo ter človeške razmere in zadeve. Kot pesnik poje z materjo malemu otroku v zibelki, se igra z nedolžnimi otroki na livadi, pa jim vmes kaže na nebeškega očeta; ljubko se meni z odraslo mladino, z mladeniči in dekleti, pa jih opozarja na nevarnosti in sovražnike, ki jim prete na življenjski poti, kratkočasi predico pri kolovratu in

jo spominja, da kar »zdaj si bo naprela, bo s seboj v večno vzela«. Ženina in nevesto spremlja pred poročni oltar, kmetiča tolaži pri njegovem trdem delu na polju, globoko sočuvstvuje z ubogimi otroki v tovarnah, ki jih brezsrčni ljudje zlorabijo, junaka spremlja na bojno polje in ga osrčuje, bolnika pa na bolniški postelji.

Najbolj so mu uspele otroške pesmi. Občudovanja vredno je, kako se je znal Slomšek vglobiti v otroško dušo, v otroško mišljenje. To je bilo mogoče le, ker je bil sam preprostega in nedolžnega srca, brez vsake zvijačnosti kakor otrok. Nedvomno je imel Slomšek že od narave pesniški dar, ali on se ni pečal s pesništvom radi pesništva samega, da bi morda postal občudovan in slaven pesnik, temveč zlagal je pesmi, da bi koristil svojemu ljudstvu, mladim in starim, da bi jih umstveno dvignil in nravno požlahtnil. Leta 1833 je izšla v Celovcu pesmarica pod imenom profesorja Ahacla, v resnici pa je Slomšekovo delo, Ahacel je dal samo ime in bil porok pri tiskarju za plačilo. V tej zbirki je 15 Slomšekovih pesmi, nekatere so od njegovih učencev, uredil je vse Slomšek sam.

Kot duhovni vodja v bogoslovju je poučeval bogoslovce tudi v slovenskem jeziku. Za vajo jim je dajal prevajati lahke spise iz nemškega jezika, zlasti mične mladinske pripovesti Krištofa Šmida. Te prevode je potem Slomšek, navadno ponoči, popravljal, pilil in gladil. Stalo ga je to več truda, kakor če bi sam vse prestavljal. Potem je to dal v tisk, pa ne pod svojim imenom, ampak da so

to poslovenili mladi duhovniki v celovški bogoslovnici. Na ta način je Slomšek vzgojil in izuril celo vrsto mladih pisateljev, ljudstvo pa je dobilo v roke mične kratke pripovesti, ki so se rade čitale. Tako so ljudje, zlasti mladina, dobili veselje do čitanja. Zato je Slomšek v pravem pomenu ustanovitelj slovenskega mladinskega slovstva.

Kakor pri pesnikovanju, tako je tudi pri drugem pisateljevanju imel pred očmi le ta namen, delati Bogu v čast in svojemu ljudstvu v prid, da bi ga odvrnil od hudega in napeljal k dobremu. Leta 1833 se je lotil spisovanja knjige za mladenke »Krščansko devištvo«. Tudi tu je dajal bogoslovcem, ki so obiskovali slovenske ure, prevajati razne dogodbice in zglede, potem je vse skupaj sam popravil in dopolnil. Tako je izšla imenovana knjižica l. 1834, za katero so se ljudje kar trgali, ko je izšla. Knjigovezom so jo kar sproti jemali iz rok. Namenjena je bila pred vsem kot nekak kažipot v življenje mladenkam, ki izstopijo iz šole. Naslednjega leta 1835 je izdal zopet za žensko mladino krajšo knjižico »Posebni nauki in molitve«, ki bi naj služila kot molitvenik ženskemu spolu brez ozira na starost, pred vsem ženski mladini, ker med starejšimi ženskami je tisti čas malokatera znala brati.

Ko je bil ženski spol založen s primernimi knjižicami, se je Slomšek lotil pisanja podobne knjižice za mladeniče. Tako je l. 1837 izšel njegov »Življenja srečen pot, potrebni nauki in molitvice za mladeniče«. Mladeničev trojno premo-

ženje je: zdravo telo, bistra glava, pošteno srce, je pa tudi sedmero strupenih kač, ki mladeniče na njih življenjski poti zalezujejo. Za zgled jim stavi 52 svetnikov, katere naj posnemajo in se jim priporočajo. Ob koncu podaje knjižica potrebne molitve za dom in cerkev. Knjiga spada med najlepše, kar jih je Slomšek spisal. Ob koncu polaga mladeničem na srce očetovski opomin: Ne zaničuj naukov, ki ti jih dajejo te bukvice, posnemaj zglede, ki ti jih kažejo. Hodil boš črez hribe in doline, vozil se po kopnem in po morju, pa vselej srečno, ako ne zanemarjaš naukov, ki jih čitaš v teh bukvicah. Mladi popotnik, srečno hodi! Božji angel naj te vodi!

Bog ti milo daj povsod,
Srečno hojo, lahko pot!

Pa tudi na duhovnike je mislil celovški spiritual. Deloma še v Celovcu, deloma potem kot nadžupnik v Vuzenici je izdal lepe knjige o bogoslužnih obredih in pa pridige, ki so spisane za takrat v lepem jeziku in so jih tudi neduhovniki radi čitali. On je hotel vzgojiti dobre pridigarje, zato jim je podal v svojih knjigah primerno snov v lepem jeziku, ker je v slovenščini takrat bilo zelo malo takih knjig.

Kot nadžupnik in dekan v Vuzenici je spisal svoje najznamenitejše vzgojeslovno delo »Blaže in Nežica v nedeljski šoli«. Knjiga je izšla prvič v Gradcu l. 1842. Javnih šol je bilo pred letom 1848 pri nas na deželi zelo malo in kar jih je bilo, so bile popolnoma nemške, slovenski otro-

ci niso imeli od njih skoraj nobenega haska. Ljudje sploh niso marali takrat šol. Kot graščinski podložniki so morali hoditi na tlako v graščino, otroke so potrebovali doma za pašo in druga manjša opravila, pa jih ob delavnikih niso zlahka pustili v šolo. Redni šolski pouk so tedaj nadomestovale nedeljske šole. Ob nedeljah so se otroci in polodrasla mladina zbrali v kaki sobi, pa jih je kapelan poučeval v branju, pisanju in drugih najpotrebnejših rečeh. Po večjih župnijah mu je pomagal organist. Da bi duhovnikom in učiteljem pokazal, kako in kaj se naj poučuje v nedeljskih šolah, v ta namen je Slomšek spisal »Blažeta in Nežico«. Kardinal Schwarzenberg je dal to knjižico prestaviti na češki jezik, iz Moskve so takoj naročili 80 izvodov in na petrograjskem vseučilišču so jo dolgo rabili kot pomožno knjigo pri vzgojeslovju. Že radi te knjižice zasluži Slomšek častno ime največjega slovenskega vzgojitelja.

Kot kanonik je že l. 1845 hotel ustanoviti posebno društvo za izdajanje dobrih slovenskih knjig, pa mu je vlada to prepovedala. Slomšeka to ni oplašilo, ni vrgel puške v koruzo, marveč je takoj ustanovil letni zbornik, imenovan »Drobtinice«. Spomladi l. 1846 je izšel prvi zvezek in so kmalu zaslovele po vseh slovenskih deželah. Z veseljem so jih brali v revnih kmetskih kočah, pa tudi v gosposkih domovih. Namen jim je pred vsem vzgojni. Duhovnikom in učiteljem, očetom in materam, gospodarjem in gospodinjam hoče podati navodila, kako naj vzgajajo mladino, kako naj po-

šteno skrbe za svojo družino. V prvih letnikih je pisal vanje večinoma sam, pozneje si je našel več sotrudnikov. Pravi biser v Drobtinicah so Slomšekovi življenjepisi raznih zaslužnih mož, pa tudi pridnih in bogaboječih žen. V oddelku »Slovenska grlica« pa najdemo v Drobtinicah ljubke pesmice, največ iz Slomšekovega peresa.

Po obsegu največje Slomšekovo delo je »Življenje svetnikov«, ki je izšlo v dveh zvezkih leta 1854. Pri tem delu je imel več sodelavcev, ki so obdelali posamezne svetnike, največ pa jih je obdelal on sam, povrh mu je urejevanje in popravljanje rokopisov prizadjalo neizmerno truda. Ker po dnevi ni imel časa, je to delo opravljal večinoma ponoči ter si pri tem močno pokvaril oči.

Leta 1849 je takratni učni minister Thun Slomšeku izročil važno in težavno nalogo: prirediti učne knjige za slovenske ljudske šole. Deloma sam, deloma s pomočjo nekaterih duhovnikov in šolnikov je v kratkih letih sestavil kakih devet šolskih knjig, med katerimi je zlasti omeniti »Šola vesela lepega petja«, ki je izšla pri Mohorjevi družbi leta 1853. S to knjigo se je zelo povzdignilo slovensko šolsko in ljudsko petje.

Po svojih spisih spada Slomšek med najboljše naše pisatelje. On je pokazal, kako treba za ljudstvo pisati. Če imamo pred očmi ogromno število njegovih knjig in spisov po časopisih, se moramo čuditi, kje je jemal čas poleg tolikih drugih opravil. Reči moramo: Slomšek je delal čudeže s časom!

3. Verska obnova.

Kar je bil nekdaj za milansko škofijo sv. Karol Boromejski († 1584), to je bil Slomšek za lavantinsko škofijo. Karol Boromejski je preobrazil svojo škofijo s tem, da je sam s svojim svetim življenjem dajal vsem najlepši zgled, pa je kot škof tudi skrbno gledal na to, da se v njegovi škofiji izvršijo odloki tridentinskega cerkvenega zbora. Slično Slomšek. Od svoje mladosti pa do smrti je s svojim brezmadežnim življenjem dajal vsem dober zgled. Pa je tudi kot dušni pastir in kot škof skušal privesti k Bogu vse, kateri so bili izročeni njegovi skrbi, in sicer prav po navodilih tridentinskega cerkvenega zbora, katerega odloke je visoko čislal. Duh tistega časa, zlasti pred letom 1848, ko je Slomšek deloval kot duhovnik in nastopil škofovsko službo, je bil verskemu življenju neprijazen. To je tako zvana jožefinska doba, imenovana po cesarju Jožefu II. (1780—1790), ki je s svojimi naredbami neizmerno škodoval verskemu življenju. Samostane je zatrl, bratovščine prepovedal, božja pota odpravil. Pobožnost križevega pota in Srca Jezusovega je bila kot »državi nevarna« prepovedana, cerkev se je smatrala kot politično orodje državne oblasti, da drži ljudstvo v poslušnosti. Duhovniki so bili v državnih zavodih slabo vzgojeni, mlačni in površni. Naravno, da je tudi med ljudstvom opešalo pristno versko življenje, pa so se ljudje vdali praznoverju in vsakovrstnim pregreham. Slomšeka je že njegova pobožna mati lepo vzgojila, pozneje je kot bogoslovec v Celovcu

imel za duhovnega voditelja (spirituala) Gasparja Albrehta, ki je bil na Dunaju v ozki zvezi s takrat še živečim Klementom Marijo Dvoršak (Hofbauer). Klement Marija pa predstavlja tisto strujo, ki je polagoma prenovila krščansko življenje v bivših avstrijskih deželah. V tem duhu je živel in deloval tudi naš Slomšek. Že kot mlad kapelan na Bizeljskem je deloval za obnovo verskega življenja kot pridigar, spovednik in vzgojitelj mladine. Starejši mlačni duhovniki so ga imeli za prenapetneža, ljudstvo v svojem zdravem čutu je pa znalo ceniti njegovo delovanje. Slomšek ni bil nikak prenapetež, marveč goreč in vesten duhovnik, milega in veselega značaja. Koj drugo leto svojega bivanja na Bizeljskem je opazil o priliki velikonočnega izpraševanja, da so ljudje v krščanskem nauku bolj poučeni kakor prejšnje leto. To je bil sad njegovih pridig, krščanskih naukov in nedeljske šole. Kakor na Bizeljskem, tako je goreče deloval tudi kot kapelan pri Novi cerkvi, kot spiritual v Celovcu, kot nadžupnik v Vuzenici. Največ priložnosti za obnovo verskega življenja je pa imel kot škof.

Ko se je v benediktinskem samostanu Plain blizu Solnograda z duhovnimi vajami pripravljal na škofovsko posvečenje, je storil trden sklep, kot škof samega sebe popolnoma posvetiti svojemu apostolskemu poklicu, zanj živeti in umreti. Temu sklepu je tudi ostal zvest do konca svojega življenja. Bil je v pravem pomenu »apostolski škof«.

Da se versko in nravno življenje v škofiji poživi in dvigne, je v veliki meri odvisno od tega, kako duhovščina živi in kako izvršuje svoje dušno-

pastirske dolžnosti. Dovolj izobražena, dobra in vestna duhovščina je v pravem pomenu »sol škofije«, kakor je Kristus imenoval apostole »sol zemlje«. Slomšek je skrbno pazil, kako se uče in vedejo njegovi bogoslovci v semenišču, zato je izposloval, da se je četrti letnik bogoslovja leta 1850 preselil iz Celovca k Sv. Andražu, da je tako vsaj zadnje leto imel mlade gospode neposredno pred očmi. Pri odhodu jim je navadno rekel: S končanimi študijami v bogoslovnici se uk ne konča, konča se šele ob grobu. Celo življenje se mora človek učiti, tako tudi duhovnik. Zato je Slomšek vsako leto razpisal naloge, ki so jih morali duhovniki pismeno izdelati, pri čemur je trebalo tudi študirati. In škof je vse te naloge potem sam prebral. Predpisal je tudi vsakoletne duhovniške sestanke po dekanijah, kjer so se pretresala razna dušnopastirska vprašanja in stavili nasveti, kako bi bilo to in ono najbolje ukreniti. Kot najodličnejše sredstvo za povzdigo duhovniškega življenja je že leta 1847 vpeljal duhovne vaje za duhovnike, ki so se vršile za koroške duhovnike pri Sv. Andražu, za štajerske pa navadno v Rogaški Slatini. Te duhovne vaje je imel navadno kak iz tuje škofije poklican redovnik, a Slomšek se jih je sam udeleževal in imel prekrasne nagovore.

Za verskonravno obnovo ljudstva je storil Slomšek več, kakor mu je velevala njegova škofovska služba. Imenovali so ga že v življenju vesoljnega župnika ali župnika vseh župnikov. Tudi kot škof je vsak čas rad šel v spovednico, če mu je le čas pripuščal, pridigoval

je ne samo ob velikih praznikih in ob birmovanju, temveč tudi ob navadnih nedeljah, včasi po več nedelj zaporedoma. Posebno skrb je posvečal šolski mladini in gledal na to, kako je zlasti poučena v krščanskem nauku.

Da bi zdramil ljudi iz njihovega grešnega spanja, je priporočal in sam prirejal ljudske misijone. Pred letom 1848 so bili misijoni sploh prepovedani od državne oblasti. Ko je potem imenovanega leta prisijalo nekoliko več svobode in so se duhovi nekoliko pomirili, je Slomšek takoj začel z misijoni po mestih in na deželi. Prvi misijon je bil 1850 v stolnici pri Sv. Andražu. Potem so sledili drugi. Slomšek sam je kot misijonar z misijonskim križem v roki prehodil skoraj vso lavantinsko škofijo. Povsod je pridigoval in spovedoval ter imel sam stanovske nauke, posebej za može in žene, za mladeniče in dekleta in za otroke. Celo za berače je imel poseben nauk, pozneje pa v Mariboru za viničarje. Prav po misijonih se je življenje med ljudstvom znatno zboljšalo, kar je bilo tem bolj potrebno, ker so v burnem letu 1848 vse vezi popustile. Slomšek zasluži radi tega v polnem pomenu časten naziv »misijonski škof«, kakor so ga zvali že njegovi sodobniki. Da bi se olajšalo prirejanje ljudskih misijonov, je Slomšek 1852 vpeljal pri sv. Jožefu nad Celjem družbo misijonarjev ali lazaristov. Ta družba še od časov cesarja Jožefa II. v avstrijskih deželah ni bila dovoljena, zato se graški škof ni upal sprejeti lazaristov v svojo škofijo, Slomšek jih je pa brez strahu sprejel in šele naknadno izposloval pri cesarju dovoljenje.

Slomšek je tudi zelo skrbel za lepoto hiše božje ter dostojno cerkveno opravo. Za časa svojega 16 letnega škofovanja je posvetil kakih dvajset novih ali povečanih in popravljenih cerkev. Skrbno je pazil na red in snago v hiši božji. V cerkvenem petju se s Slomšekom začenja nova doba, on je vnet zagovornik in prenovitelj dostojnega ljudskega cerkvenega petja. Cerkev ni koncertna dvorana, marveč hiša molitve. Sam je sestavljal in skladal cerkvene pesmi ter si med duhovniki in orglavci izbral sposobne može, ki so mu pomagali zbirati lepe pesmi s primernimi napevi. Najbolj znane so njegove blagoslovne in misijonske pesmi, pa Oče naš pred pridigo.

Ker je človek družabno bitje, zato tudi človeške zadeve in potrebe dobivajo družabno obliko. Učenjaki, trgovci, obrtniki, politiki, kmetovalci itd. se združujejo v družbe, da lažje dosežejo svoj smoter. Sicer je naloga države kot velike družbe, da pospešuje blagor državljanov in pomaga njih potrebam, a poleg države so potrebna še druga društva, ki v okviru države v podrobnosti zasledujejo dobrobit svojih članov. Za človeka najvažnejša zadeva pa je vera. Vero sicer varuje in pospešuje od Kristusa ustanovljena cerkev sama, toda kakor so poleg države koristna in potrebna razna društva, tako tudi v cerkvi in poleg cerkve v e r s k e družbe, razni redovi, bratovščine in pobožne družbe. Od starodavnih časov so v katoliški cerkvi cvetele razne verske družbe in redovi, ki so velikega pomena za versko življenje, pa tudi za dejansko krščansko ljubezen, za podpiranje reve-

žev, postrežbo bolnikov, pa tudi za ljudsko izomiko, znanost in umetnost. Ob času Jožefa II. so bile vse bratovščine zatrte in njih premoženje zaplenjeno. Nastala je velika praznina, ki se je vlekla tja do leta 1848 in še dalje. Tega leta so padli stari okovi, a nastale so nove nevarnosti. Nastopili so krivi preroki, ki so z besedo in tiskom širili med ljudstvo brezbožne, komunistične, prevratne, nenravne nauke, obetali ljudem na zemlji nebesa brez Boga, snovali malopridna društva in iskali dobiček za svoj žep. Sprijeno ljudstvo se da porabiti za vse, samo za kaj dobrega ne. Slomšek je jasno spoznal potrebo času primernih družb ter jih je na vso moč priporočal in pospeševal. Že leta 1847 je hvalil vpeljavo bratovščine presv. Srca Jezusovega in Marijinega, ki je bila v jožefinskih časih prepovedana. Leta 1848 je posebno priporočal družbo sv. Križa za obrambo sv. vere. Okoli leta 1850 je obnovil tudi tretji red sv. Frančiška, ki je bil istotako pod Jožefom II. zatrt. Priporočal je tudi društva, ki so gojila dejansko ljubezen do bližnjega. Že leta 1849 piše v pastirskem listu: »Revščine je toliko, da ji ne more odpomoči ne duhovnik sam ne ubožni zavod. Z združenimi močmi se pa da — po društvu — veliko doseči.« Podpiral in priporočal je tudi misijonske družbe za prekomorske misijone, družbo sv. Leopolda za amerikanske in brezmadežnega spočetja za afrikanske misijone. Posebej je še podpiral velikega misijonarja, slovenskega rojaka Friderika Baraga. — Posebno važna je molitvena bratovščina sv. Cirila in Metoda, ki jo je Slomšek ustanovil le-

ta 1851, ki se je naglo razširila po lavantinski in sosednih slovanskih škofijah, pa tudi med Čehi, Slovaki, Ogri in Nemci ter še sedaj deluje, v lavantinski škofiji kot bratovščina, v ljubljanski škofiji in na Češkem kot »Apostolstvo sv. Cirila in Metoda«.

Blagodejno so vplivali na vernike tudi Slomšekovi krasni pa preprosti pastirski listi, katerih so se ljudje vselej že naprej veselili. V najtežjih položajih je imel Slomšek za duhovnike kakor za ljudstvo očetovske modre besede, polne tolažbe in dobrih nasvetov. Bil je kot škof v pravem pomenu čuječ stražar na Sijonski gori, ki je hitro opazil vsako nevarnost in potrebo ter nanjo opozoril svojo čredo.

Po njegovem trudu in neumornem delovanju se je lavantinska škofija v duhovnem oziru čisto prenovila. Doba Slomšekovega škofovanja se sme po pravici imenovati z l a t a d o b a v zgodovini lavantinske škofije.

4. Slomšekovo prosvetno delo.

Kar smo povedali v drugem in tretjem predavanju o Slomšekovih spisih in njegovi verski obnovi, zasega kajpada že tudi v prosvetno področje, saj je s svojimi spisi najbolj pospeševal ljudsko izomiko, v verskem in nravnem oziru, kar je edino trdna podlaga resničnemu napredku in podvigu ljudstva tudi v časnih zadevah.

Da moremo prav oceniti Slomšekove zasluge za izomiko in prosveto najširših plasti

našega ljudstva, se moramo seznaniti z razmerami ob Slomšekovem času, zlasti pred letom 1848. Skozi sto- in stoletja je bilo slovensko kmetsko ljudstvo podložnik in tlačan nemških graščakov. Graščak je bil kmetu vse: okrajni glavar, sodnik, davkar, v starejših časih tudi vojni poveljnik. Če je bil graščak pravičen in dobrosrčen gospod, pa so njegovi oskrbniki, »valpeti«, s podložniki slabo postopali, če pa je bil graščak sam brezsrčen trinog in oderuh, potem gorje tlačanom! Graščakom in njihovim oskrbnikom je bilo glavno, da so podložniki točno opravljali tlako, dajali desetino in druge vsakovrstne davščine, da niso ropali in kradli; za kak napredek in izobrazbo ljudstva se niso brigali. Kmetsko ljudstvo je tja do cesarice Marije Terezije in Jožefa II. bilo tam, kjer je bilo v srednjem veku. Pod Marijo Terezijo in Jožefom II. se je podložništvo nekoliko omililo in začele so se snovati šole, v glavnem pa se razmere za kmetsko ljudstvo pri nas niso veliko spremenile. Šole so bile le po mestih in večjih trgih in sicer popolnoma nemške. Če je kak slovenski človek prišel kam v mesto ali v kako tovarno, je bil za slovenstvo izgubljen, ker se je kmalu ponemčil. Prosto ljudstvo je bilo postavljeno pred izbiro: ali se ponemči, ali pa ostani tlačan brez vsake izobrazbe in svobode. Kmetskemu ljudstvu je bila pot do izobrazbe in napredka zaprta ali vsaj zelo otežkočena. Tako je leta 1767 izšel strog odlok, po katerem so morali sinovi kmetskih in revnih meščanskih staršev prestati posebno skušnjo, če so hoteli stopiti v latinsko šolo, sinovi premožnih

mestnih staršev so bili prosti te skušnje. Kmetskim sinovom je bilo skoraj nemogoče podvreči se tej skušnji, ker na deželi ni bilo šol in niso znali nemškega jezika. Slomšek sam pripoveduje, da je neki oče dobil v graščini batine, ker je svojega sina spravil v latinske šole. Graščak je namreč s tem zgubil podložnika, tlačana in težaka. Slovenski jezik in slovensko nrav je varovalo le kmetsko naše ljudstvo, vse drugo je bilo potujčeno ter sovražno slovenskemu jeziku. Kmet pa je bil obsojen v tlačanstvo, nevednost in zaostalost. Zatorej so v takih razmerah celo pri močnejših narodih učeni možje obupavali nad bodočnostjo svojega naroda, kakor pri Čehih jezikoslovec Dobrovski.

Če imamo vse to pred očmi, moramo se naravnost klanjati Slomšekovemu velikemu duhu in pogumu, njegovemu trdnemu prepričanju in zaupanju v uspeh dobre stvari. Kot bogoslovec začne v Celovcu svoje tovariše poučevati v slovenskem jeziku, ki jim je bil sicer materinski jezik, a so ga za časa svojega šolanja bili pozabili. Glasno je večkrat poudarjal, da je sramota za omikanega človeka ne znati jezika tistega ljudstva, med katerim si služi kruh. Imel se je boriti z velikimi težavami in predsodki. Mladi ljudje, rojeni Slovenci, so se izgovarjali, da toliko že znajo slovenski, da jih kmet razume, več pa ne potrebujejo. Nadalje so se izgovarjali, da itak vsaka vas drugače govori, zatorej je učenje tega jezika jalov trud. In končno slovenski jezik itak nima nobene bodočnosti, čemu torej tratiti čas in trud; v kratkem itak ne bo

nihče več govoril v tem jeziku. Takšno je bilo razpoloženje večine šolanih glav.

Oglasilo se je sicer lepo število bogoslovcev za slovenske ure — l. 1824, ko je Slomšek nastopil zadnje leto bogoslovnih študij — se jih je vpisalo 48. Po odhodu Slomšekovem iz bogoslovja so zaspale slovenske ure. Pa kaj pomeni ta majhna četa navdušenih »slovenistov« proti mogočni struji takratnih inteligentnih slojev! To je bilo tako, kakor če bi se kdo s svojimi pleči oprl v mogočno skalo in jo hotel premakniti! A vendar Slomšek ni izgubil poguma in njegovo delo je bilo gorčično zrnce, iz katerega je zrastlo mogočno drevo. Ko se je potem l. 1829 vrnil v bogoslovje, je zopet začel s slovenskimi urami in jih nadaljeval vseh devet let, dokler je bil spiritual. Sedaj ga niso poslušali samo bogoslovci, temveč tudi mladi uradniki in državna oblast mu je dala celo pravico, izdajati državno veljavna spričevala o znanju slovenskega jezika. Ko je potem l. 1838 odšel iz Celovca v Vuzenico, je pisal nekemu prijatelju, da je slovenščina v bogoslovju sicer vtihnila, a setev se bo bujno razvijala v njegovih učencih. In res! Poprej štiri leta kot bogoslovec in potem devet let kot spiritual je vzgojil lepo število mladih duhovnikov, ki so ljubili in cenili svoj materinski slovenski jezik. Led je bil prebit.

Velike zasluge ima Slomšek kot pisatelj in kot škof tudi v tem oziru, da se je odločno potegoval za enoten slovenski književni jezik. Dotlej so ne samo različno govorili, temveč tudi pisali vsak po svoje: Korošci po svoje, Štajerci

po svoje, Kranjci in Primorci zopet po svoje. To je zelo škodovalo naši narodni prosveti. Končno so vendar prišli do skupnega jezika, katerega lahko razumejo ob Muri in Dravi, ob Savi in Soči. S svojim podrobnim in neumornim delom je Slomšek pijonir naše narodne prosvete.

Velik sejavec naše prosvete je Slomšek tudi v tem, da je za pravo on ustanovitelj slovenske ljudske šole. Kot duhovni voditelj je ob vsaki priliki priporočal bogoslovcem, naj kot dušni pastirji skrbe za pouk mladine v nedeljskih šolah, po letu 1848 pa je duhovnikom in učiteljem na srce polagal skrb za šolo in glasno poudarjal nasproti učiteljstvu in vladi, da podlaga šolskemu pouku mora biti materni jezik. Stare nedeljske šole so imele izredne uspehe, v kratkem času se je mladina naučila brati in pisati in drugih za življenje na kmetih najpotrebnejših naukov. Ljudje so začeli čitati, omika se je med ljudstvom dvignila in zavest vzbudila.

Veliko prosvetno delo je Slomšek storil tudi s tem, da je sam podpiral in drugim priporočal podpiranje dijakov. Župnike je opominjal, naj pomagajo nadarjenim in pridnim dečkom v šole, bodisi na gimnazijo ali v učiteljsko pripravnico. Pozneje je storil vse potrebno za dijaško semenišče, najprej v Celju, pozneje tudi v Mariboru. Po letu 1849 so se presnavljale tudi gimnazije. Mesto šest razredov so sedaj popolne gimnazije imele po osem razredov. V lavantinski škofiji je pred letom 1859 bila edina gimnazija v Celju. Šlo je sedaj za to, da dobi Celje popolno gimnazijo ali pa samo

nižjo s štirimi razredi. Celjani sami so bili glede tega važnega vprašanja precej ravnodušni. Slomšek jih je zdramil in napel vse sile ter tudi v denarju pripomogel, da je Celje končno dobilo popolno gimnazijo. Tudi to je bila velika kulturna in prosvetna pridobitev za slovenski del Štajerske.

Za učiteljske pripravnike v Celju je pa zložil poseben sklad in jim odstopil čisti dohodek od Drobtinic.

Največjega prosvetnega pomena za Slovence je pa ustanovitev Mohorjeve družbe v Celovcu. Že od leta 1844 je nosil v svojem srcu misel, ustanoviti društvo za izdajanje dobrih knjig, pa mu je takrat vlada prepovedala. Ko je po letu 1848 zapihal svobodnejši veter, se je Slomšek takoj poprijel svoje misli. Tako je prav po njegovem prizadevanju bilo leta 1852 ustanovljeno »društvo sv. Mohorja«. Prvi je bil Slomšek, ki je mlademu društvu daroval 500 gl., pozneje, ko je v Celju prenehal učiteljski tečaj, pa je naklonil Mohorjevemu društvu čisti dohodek od Drobtinic. Ko je leta 1859 Slomšek zapustil Koroško, se je naslednjega leta društvo preosnovalo v bratovščino in si dalo sedanje ime »Družba sv. Mohorja«, ki še do danes plodonosno deluje. Koliko milijonov koristnih knjig, nabožnih, kratkočasnih in poučnih je v osemdesetih letih svojega obstanka družba poslala med slovensko ljudstvo! Ob koncu svetovne vojne l. 1918 je število udov doseglo višek, 90 tisoč. Kaj takega še večji narodi ne morejo pokazati. Mohorjeva družba sama je sijajen in trajen spomenik Slomšekovega prosvetnega dela. Pred tem

spomenikom naj umolknejo vsi kričači, ki imajo polna usta same prosvete in napredka, v resnici pa ne store nič, samo podirajo in blatijo katoliško slovensko duhovščino, ki po Slomšekovih stopinjah dela tiho, vztrajno in nesebično za resnično prosveto slovenskega ljudstva.

Ne samo za duševno prosveto je skrbel škof Slomšek, tudi za telesno vzgojo in gospodarske potrebe je imel odprto oko. V Drobtinicah, pa v knjigi »Blaže in Nežica« in v drugih spisih daje navodila, kako naj ljudje skrbe za svoje zdravje, prav posebno še zopet in zopet priporoča s n a g o po hišah, pri obleki, pri hrani in hišni opravi. Nesnaga je vir neštetih bolezni in najžalostnejše znamenje zanikarnosti, nevednosti in nizke omike ljudstva. Kako lep je n. pr. v »Blažetu in Nežici« odstavek o sadjereji! Neki abotnež je iskal pri razvalinah starega gradu »zakladov«, pa so ga cigani pošteno opeharili. Na to pravi Slomšek: Res, v zemlji so skriti zakladi, treba jih je le iz zemlje izvabiti. Zasaditi treba sadonosno drevje, pa ti bo dalo iz zemlje najlepše zaklade. Če je tako bilo ob Slomšekovem času, koliko bolj dandanes, ko je vpraševanje po sadju veliko večje.

Slomšek v svoji osebi predstavlja cel program resničnega prosvetnega dela. Kako daleč se je dandanes oddaljil od Slomšeka velik del naše moške mladine, ki zapusti šolo, pa se ne zmeni več za noben pouk! Čas, denar in zdravje zapravlja po smrdljivih krčmah; ko mlad človek prevzame gospodarstvo, zna samo zapravljati, ne pa svojega gospodarstva zboljšati, preklinja slabe čase in vi-

soke davke, izgubi veselje do rodne grude, končno mu prodajo ali sam proda očetov dom, pa gre v mesto in se zgubi v kaki zadušljivi tovarni ali pa nastopi pot zločinstva. Tako nam propada naš pošteni rod na deželi. Držimo se Slomšekovega prosvetnega programa, pa ne bo med nami toliko tolovajstev, pobijanja, toliko bede in nezadovoljstva. Slomšek, pokaži naši mladini »Življenja srečen pot«!

5. Slomšekovo narodno delo.

Slomšeka so že pred petdesetimi leti primerjali sv. Metodu in so ga imenovali »drugega Metoda«. In po pravici! V čem pa je sličnost med Slomšekom in sv. Metodom? Kakor znano, imenujemo sv. Cirila in Metoda »slovanska apostola«. Cirila je v kratkem pobrala smrt, zasnovano delo je nadaljeval Metod sam s svojimi učenci. Krščansko vero so med Slovani oznanjevali tudi drugi, pa jih ne moremo v pravem pomenu imenovati »a p o s t o l o v« Slovanov. Ko je moravski knez Rastislav prosil v Carigradu za misijonarje, je reklo njegovo poslanstvo: Naše ljudstvo je že sprejelo vero Kristusovo, potrebujemo pa učitelja, ki bi nas v n a š e m j e z i k u učil postavo božjo. Med Moravani in našimi pradedi Slovenci so tudi Nemci oznanjevali evangelij. Pa kolika razlika med njihovim in Ciril-Metodovim delom! Nemški misijonarji so govorili ljudstvu v tujem, nerazumljivem jeziku, ob strani jim je stal vojak in kdor se je dal krstiti, so ga smatrali za podložnika nemške drža-

ve. V deželo je prišlo vse polno nemških duhovnikov in drugih doseljencev, ker naša zemlja je bila lepa in rodovitna. Nemški in potujčeni domači velikaši so jim nakazali velika posestva. Zadovoljili so se s tem, da je ljudstvo bilo pokrščeno, da je svetilo nedelje in praznike ter odrajtovalo desetino, za požlahtnjenje ljudske nravi se niso brigali. Drugače Ciril in Metod. Takoj sta zbrala okrog sebe mladeniče-domačine in jih poučevala v domačem jeziku, da bi potem bili svojemu ljudstvu dušni pastirji in učitelji. To je velika razlika! Tam tujci, ki pobirajo dobre dohodke in se radi njih mora ljudstvo učiti tujega jezika, v srcu pa ostane pogansko, tukaj pa domačini, ki jih ljudstvo razume in oni ljudstvo, pa mu vzvišene nauke krščanske vere oznanjujejo v domačem jeziku. Tako sta Ciril in Metod postala ustanovitelja slovanske književnosti in domače slovanske izomike.

Tak je bil tudi Slomšek. Kruta nemška in madžarska sila je porušila veličastno delo sv. Metoda. Prešla so sto- in stoletja, zlasti nam Slovencem so vladali tujci, ki so nam potujčili večino nekdaj naše slovenske zemlje. Prišli so novi časi, na vrata so trkala nova vprašanja. Bila je skrajna nevarnost, da se naše ljudstvo popolnoma izgubi v tujih valovih. Pa nam je Bog poslal Slomšeka, ki je prijel za delo tam, kjer je moral pred tisoč leti prenehati sv. Metod.

Bilo je na binkoštni ponedeljek l. 1838, ko je Slomšek imel v Blatogradu nad Celovcem znamenito pridigo o d o l ž n o s t i s v o j j e z i k s p o š t o v a t i. Takrat je še pri nas v narodnem oziru

vse spalo. Žalostno bi bilo, je rekel Slomšek, orgel petje, če bi vse piščali le eden glas pele, dolgočasna bi bila godba, če bi ne bilo različnih godbenih instrumentov, pusto bi bilo tudi na svetu, ko bi vsi ljudje le eden jezik govorili. Od začetka je kajpada bilo tako, a takrat je bilo še malo ljudi na svetu. Zato je sv. Duh na binkoštni praznik vse jezike posvetil, naj bi vsak jezik po svoje Bogu čast in hvalo dajal. Vsak jezik je častitljiv, a nam Slovencem mora naš materni jezik biti najljubši. A z žalostjo je moral vzdihniti v isti pridigi: »Oh, veliko se najde Slovencev, ki se svojega materinega jezika celo sramujejo in ne pomislijo, da je pregrešno, se svojega jezika sramovati, ga zatajiti in celo pozabiti.« »Materin jezik je najdražja dota, ki smo jo zadobili od svojih staršev; skrbno smo ga dolžni ohraniti, lepšati in svojim mlajšim zapustiti.« »Oj, ljubi, lepi in pošteni slovenski jezik, s katerim sem prvič svojo ljubeznivo mamo in dobrega ateja klical, v katerem so me moja mati učili Boga spoznavati, v katerem sem prvokrat svojega Stvarnika častil, — tebe hočem spoštovati in ohraniti; za tvojo čast in lepoto po pameti, kolikor premorem, skrbeti; v slovenskem jeziku svoje ljube brate in sestre, Slovence, najrajši učiti; želim kakor hvaležen sin svoje ljube matere, da, kakor je moja prva beseda slovenska bila, naj tudi moja poslednja slovenska bo.«

Kot bogoslovec in kot duhovni voditelj je tudi res učil mlade bogoslovce, svoje rojake, slovenskega jezika, kar ga je stalo veliko truda.

L. 1845 je o božiču solnograški nadškof in kardinal Schwarzenberg obiskal pri Sv. Andražu na smrt bolanega škofa Kutnarja. Pri tej priliki je nadškof govoril tudi s Slomšekom in ga opozoril, da mu v visokih krogih — pri vladi — zamerijo, ker se toliko poteguje za slovenščino. Z ozirom na to piše Slomšek prijatelju Poklukarju: »... mene to očitanje kar ne moti, mislim, da vsak naj dela po svojih okoliščinah, ali se svetu dopade ali ne ... Slovenka me je rodila, Slovenka me je dojila, naj me slovenščina tudi hvaležnega sina ima. Zemljo materno obdelovati želim, dokler nekdaj v materni zemlji počivam, ako bo volja božja tako.«

Slomšek ni bil »narodnjak«, kakršnih imamo dandanes po vseh kotih, narodnjakov, ki imajo polna usta narodnjaštva in rodoljubja, kjer se da doseči kaka čast ali gmotni dobiček, sicer so pa pripravljeni, kakor Judež Iškarjot, prodati svoj jezik, svojo narodnost in svoje ljudstvo, če kaj nese. Slomšekov izrek je bil: »Za ljudstvo treba malo govoriti, mnogo delati, vse pretrpeti.« Po tem se je vedno in zvesto ravnal on sam. Ni bil kak hujskač in kričač, marveč tih, vztrajen, potrpežljiv delavec. Zato so ga zlobni sovražniki hudo napadali, zlasti leta 1848 in pozneje v Mariboru, ko se je v Avstriji po l. 1860 začelo ustavno življenje. Z ozirom na strupene napade v nemškem liberalnem časopisju leta 1848 piše Slomšek opatu Vodušeku v Celju: »Tako se ne da dalje v miru živeti; svete vojske se moramo oprijeti. Ali se bomo držali Nemcev ali Slovencev? Le Slovencev, kar je prav.

Nemci nam žugajo materno kri popiti, nas pa tudi ob sveto vero pripraviti.«

Če kdo ljubi svoj narod, neguje in ceni svoj materni jezik, iz tega nikakor ne sledi, da sovraži druge narode in zaničuje tuje jezike. Le v zmešani glavi in v hudobnem srcu se more taka trditev roditi. Slomšek izvaja rodoljubno dolžnost iz četrte zapovedi božje, ki nam veleva ljubiti in spoštovati očeta in mater. Ta zapoved pa obsega še več: ljubiti in spoštovati moramo tudi tiste, ki so po starših z nami v krvni zvezi, pa tudi postavno oblast svoje domovine. Če kdo ljubi in spoštuje svoje starše, sorodnike, sorojake, ali sledi iz tega, da sovraži vse druge ljudi? Če ljubiš in spoštuješ svoj materni jezik, se radi tega lahko učiš drugih jezikov, saj Slomšek sam pravi: »Kolikor več jezikov znaš, toliko več ljudi veljaš.« Grdo in brezznačajno pa je, loviti za tujim jezikom, pa zaničevati in sovražiti jezik svoje matere in ljudstvo, ki mu je po krvi brat in sestra.

Narod, ki sam sebe ne ceni in svojega jezika ne spoštuje, ni obstanka vreden, je že izgubljen. Jezik sicer ni edino, kar tvori in označuje narodnost, vendar je poglavitno. Ljudstvo, ki izgubi in zataji svoj rodni jezik, ki so ga govorili njegovi očetje in praočetje, ni več isti narod, je potujčen narod, ki se je izneveril svojim praočetom. Že ob Slomšekovih časih je izkušnja učila in današnji časi to potrjujejo, da odpadniki od lastnega rodu postanejo pogostoma tudi odpadniki od vere, in nasprotno: odpadniki od vere postanejo tudi odpadniki od svoje matere, ki jih je slovensko učila.

Zato je Slomšek vedno in vedno dramil svoje Slovence, naj ljubijo in spoštujejo svoj jezik. Opetovano je v svojih govorih naglašal: »Prijatelji, ne pozabimo, da smo Slovenci!« On je buditelj našega naroda v najplemenitejšem pomenu te besede. Kakor nekdaj sv. Metod, je Slomšek svojemu ljudstvu odpiral zaklade krščanske in obče-človeške omike in civilizacije v domačem jeziku. Dušo slovenskega ljudstva je poznaval, kakor menda nikdo drug ne. Z živo besedo in s pisavo je budil ljudstvo iz umstvene in nravne zaspanosti. Ker je do dna poznal ljudsko dušo, je poznal tudi vrline in slabosti slovenskega ljudstva. V svojih govorih in spisih ni šel za tem, da bi se ljudstvu prikupil in zato vsevprek hvalil, kar ljudstvo misli, govori in dela, temveč je tudi očitno in na primeren način grajal, kar je bilo graje vrednega. Tako je kratko pred smrtjo v govoru v mariborski čitalnici govoril o poglavitnih grehih slovenskega ljudstva in pripomnil, da njegovo grajilo naj ne bo zamera, marveč zdravilo. Ti poglavitni grehi so:

1. Lahkomiselnost in nestanovitnost. Kakor veter potegne, tako se radi sučejo. Predpoldne plakajo, popoldne skačejo; sedaj molijo, kmalu potem kolnejo, na njih besedo in obljubo se je težko zanesti. Ali ni imel prav? Ali smo dandanes kaj boljši?

2. Zapravljivost in potratnost. Le preradi se naši ljudje, če kaj imajo, četrt leta gostijo; tri četrt leta pa stradajo. Ni li še dandanes tako?

3. Pijanstvo. Da Slovencem trta raste in rodi, deco z grozdjem, možake pa z vinom razveseljuje,

je prav. Da pa vino pijejo, da na zadnje ne vedo, kam domu, je žalostno in grdo. Kjer pa vinske kapljice ni, tam se žganje srka in slovenska kri zastruplja. Kaj pride iz pijanosti, vsakdanja izkušnja kaže: krvavi poboji, pravde, poživinjenje. Ko bi danes prišel Slomšek med nas, ali bi mogel kaj drugače govoriti?

4. Nezaupljivost do domačih ljudi. Človek jim hoče dobro, pa mu ne zaupajo; pride kak pritepenec, pa na široko odpro usta in požirajo njegove laži. Čim bolj je kaj neumno, tem prej se bo ljudi prijelo. — Da dandanes ni veliko bolje, je dokaz v tem, ker najdejo med ljudmi pristaše kričači, ki imajo na cente masla na glavi.

5. Zanikarnost in nesnažnost. Ni vselej siromaštvo krivo, da je po hišah toliko nesnage, temveč lenoba in zanikarnost, zlasti pri ženskah, ki bi morale pred vsem skrbeti za snago v hiši.

6. Zametovanje svoje narodnosti in svojega jezika. Tudi Italijani, Nemci, Čehi hodijo mnogo po svetu in si med tujimi narodi služijo kruh, pa ostanejo, kar so, nobeden ne bo zatajil svojega rodu in jezika. Pri nas pa je v prejšnjih avstrijskih časih Slovenec prišel v mesto ali tovarno, pa je v 14 dneh bil trd Nemec, proti Slovencem bolj zagrizen kakor pravi Nemec. V novi državi se je le malo kaj spremenilo. Nemški bogatini še sedaj love naše ljudi, da vpisujejo svoje otroke kot Nemce v nemške šole.

7. Politična slepota in sirovost mnogih naših ljudi. Spomnimo se le raznih volitev, ob katerih so mnogi pokazali v vsej nagoti svojo neznačajnost in

slepoto. Sirovosti in robatosti pa je med nami toliko, da je človeka sram.

V to ogledalo naših narodnih napak bi se naj vsak Slovenec večkrat ogledal in se resno vprašal, ni li tudi sam tak.

Radi svojega narodnega mišljenja je zlasti zadnja leta Slomšek veliko trpel. Zadnje tedne pred smrtjo, 1. avgusta 1862, je pisal Janezu Bleiweisu v Ljubljani: »Vi, prijatelj, ne veste, kake nadloge imamo pri nas, vendar zaupam, da nas ne bodo potlačili: za temo se nadjam luči.« O drugi priliki je zapisal lepe besede: »Kar je trpkega na svetu, ima svoj velikonočni dan« — dan zmage in vstajenja. Vse sovražno nasprotovanje ni moglo zlomiti njegovega duha, imel je čisto vest in ostal je neupogljiv v svojih verskih in narodnih načelih. Še par dni pred smrtjo je v nagovoru pri duhovnih vajah v Rogaški Slatini jasno označil svojo narodnostno mišljenje, kjer je med drugim rekel: Mrzi mi malik poganskega narodnjaštva kakor so ga takrat gojili na Ogrskem in v Italiji — in ga še dandanes gojijo Italijani in Nemci, ki ne morejo trpeti poleg sebe kake druge narodnosti — »spoštujem in častim pa naravne posebnosti vsakega ljudstva kot dar božji in zato tudi materni jezik kot prvo sredstvo njegove izomike. Podlaga vsake naravne ljudske izobrazbe je negovanje narodovega jezika.« Končno je povzel vse svoje narodno in politično prepričanje v tri jedrnate stavke: 1. Kar ti nečeš, da bi tebi storili, tudi ti drugim ne stori; 2. bodite modri kakor kače in preprosti kakor golobi; 3. če vas svet sovraži, vedite, da je

mene prej sovražil. »To sem vam povedal, da vsi razumete in se spomnite, da sem vam to povedal jaz, vaš škof.«

To je za Slovence Slomšekova oporoka za vse čase. To je vodilo našega očeta in apostola, ki nam še iz groba kliče: »Vrli Slovenci, sveta vera bodi vam luč, materni jezik bodi vam ključ do zveličanske narodne omike.«

COBISS %04Ž%00
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
00000430060